

tür. Yanbolu Bedesteni ince uzun bir yapı olup üzerinde kubbeler sıralanan değişik bir örnektir.

Yenişehir (Larissa) Bedesteni. Bir tapu defteri kaydına göre XVI. yüzyıl başında mevcut olan bedesten, Turhan Bey oğlu Ömer Bey tarafından XV. yüzyıl sonlarına doğru yaptırılmıştır. Günümüzde Yunanistan'da kalan Tesalya Yenişehri'ndeki bu bina çok yıkık bir durumdadır. Yaklaşık 27 × 18 m. ölçülerinde olan yapının dört kapısı vardır. Harap halde olduğundan mimari özellikleri anlaşılamazsa da evvelce içinde iki pâyeye ayrılmış altı bölümün ve bunları örten altı kubbenin bulunduğu tahmin edilmektedir.

Zile Bedesteni. Tâceddin Paşa tarafından 900 (1494) yılında yaptırılmıştır. Ancak bilinmeyen bir tarihte iki birimi, belki bir zelzelede yıkıldığından ortadan kalkmış, burası bir duvarla kapatılarak geri kalan parçası cami haline getirilmiştir. Evvelce iki pâyeli, altı bölümlü ve altı kubbeli olduğu anlaşılan bina bugün hâlâ cami olarak kullanılmaktadır.

Eksiksiz olduğu iddiasını taşımayan bu listede yer almayan önemli bazı ticaret merkezlerinin bedesteni yoktur. Nitekim bunlardan bazılarının bedesteni olmadığı Evliya Çelebi tarafından açık surette vurgulanarak kaydedilmiştir. Tam bir araştırma yapmadan Halep, İzmit, İzmir, Kuşadası, Niksar, Uşak, Üsküdar vb. yerlerin de bedestenleri olmadığı söylenebilir.

Bunun yanında bazı bedestenler ise aslında kilise olarak yapılmıştı. Evliya Çelebi Belgrad'da iki bedesten olduğunu, bunlardan birinin Sadrazam Süleyman Paşa, diğerinin Sokullu Mehmed Paşa evkafından olduğunu bildirir. Bu ikincisi esasında bir kilise iken bedestene çevrilmişti. Kıbrıs Lefkoşe'de de şehrin tam ortasında, adanın Venedik idaresinde bulunduğu sırada Ortodoks cemaatinin metropolitlik kilisesi olan Aya Nikola (Hagios Nikolaos) Kilisesi bir süre bedestene çevrilerek kullanılmıştır. Burası 1700 yıllarına doğru önce kapalı pazar yeri olmuş, 1847'de hububat ambarrına dönüştürülmüştür. 1522'de fethe edilen Rodos'ta Evliya Çelebi'nin, "... ve bezesteni vardır, kefare zamanında dahi bezesten imiş, gayet musanna moloz kemer binadır" cümlesiyle tarif ettiği bir bina vardı. Gerçekten burada Gotik üslûpta Basilica Mercatorum denilen eski tüccarlar loncası Türk devrinde bedesten yapılmıştı. Karadeniz kıyısında Amasra'da ise Antikçağ'dan kalmış çok

büyük bir bina harabesine bedesten denilir. Halbuki bu bina Roma devrinde yapılmış olup hiçbir vakit bir bedesten olarak kullanılmamıştır.

Evliya Çelebi'nin bedesten olarak adlandırdığı her ticaret binasının da bedesten şema ve prensiplerine uygun olmadığından bedesten sayılamayacağına işaret etmek doğru olacaktır. Nitekim Kırklareli'nde bedesten denilen yapı, bugün hâlâ kullanılmakta ve halk tarafından da böylece adlandırılmakla beraber bu çeşit mimari eserlerin tarifine uymamaktadır. Bu L biçiminde bir arastanın sadece iki kolunun birleşme köşesinden ibarettir. İleride bu köşeden itibaren kol uzatıldığında İstanbul'daki Mısır Çarşısı gibi bir arasta meydana gelmiş olacaktı.

Ayrıca Evliya Çelebi'nin varlığından bahsettiği bazı bedestenlerin hiçbir izi bulunamamış, bazılarının ise var olup olmadıklarına dair bilgi edinilememiştir. Antalya, Afyonkarahisar, Aydın, Bağdat, Belgrad, Bitlis, Bolu, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Eski Zağra, Erzincan, Erzurum, Kırşehir, Lâdik, Lazkiye, Malatya, Nazilli, Rumiye, Sivas, Şebinkarahisar, Tosya ve Van'daki bedestenlere dair başta Evliya Çelebi olmak üzere çeşitli kaynaklarda bilgi olmakla beraber bunların bir kısmı yıkılıp kaybolmuş, bir kısmını ise araştırmak mümkün olmamıştır. Ancak bunlardan Kırşehir Bedesteni'nin 1938'de, Lâdik'tekinin 1943'te yıkıldığı, bu sonuncunun kalıntılarının da 1956'da tamamen ortadan kaldırıldığı bilinmektedir. Erzincan Bedesteni ise 1932'de harap halde idi. 1939 zelzelesinden sonra tamamen yıkılarak yok olmuştur.

Bedesten olarak gösterilen veya adlandırılan bazı tesisler ise açık bir arastadır. Nitekim Adana, Gaziantep, Dârende, Iğın, İskodra, Karaman, Kilis, Kırklareli, Kütahya, Manastır (Bitola), Niğde, Tarsus ve Üsküdar'da bedesten olarak adlandırılan yapılar hep üstü açık veya kâğır tonoz örtülü, bir yolun iki tarafında sıralanan kâğır dükkân gözlemlerinden ibaret kapalı çarşı-arastalardır.

Bazı kervansaray veya ribâtlara da bedesten denilmiştir. Alanya, Aksaray, Erzurum, Prilep, Ulukışla ve Yenihan'daki (Sivas yakınında) binalar esasında kervansaray olup bedesten tarifine mimari bakımdan uymayan yapılarıdır.

Bu maddede Osmanlı dönemi Türk mimarisinde kendi başına bir yapı çeşidi teşkil eden bedestenler hakkında, bel-

li başlı bilgiler bir araya getirilmiştir. Yukarıda da işaret edildiği gibi, bedestenler listesine ileride bazı ilâveler yapılması mümkündür. Fakat bu yapı tipinin esasları burada ortaya konulduğu gibidir. Tamamen bir Osmanlı-Türk yapısı olan bedesten, kendi içinde çeşitlemeler gösterir. Bu ana tipin esaslarına uymayan çeşitli yapılar, halk tarafından veya bazı kaynaklarda bedesten olarak anılabilir, bu tipin çerçevesi içine girmemelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Maddede adları geçen her esere dair bibliyografya verildiği takdirde bunun çok uzayacağı düşünüldüğünden burada sadece belli başlı bazı yayınlara işaret edilmiştir. Bedestenlerin birçoğu hakkında bilgi, bilhassa plan ve röleveller için bk. Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I-IV*; a.m.lf., *Aurupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri II-IV*; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*; Ayrıca şu eserler de bu konudur: Gündüz Özde, *Türk Çarşıları*, İstanbul 1954; Behçet Ünsal, *Turkish Islamic Architecture in Seljuk and Ottoman Times*, London 1959, s. 56-59; Semavi Eyice, "Les «Bedesten» dans l'architecture turque", *Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca Venezia 1963*, Napoli 1965, s. 113-117; G. Goodwin, *History of Ottoman Architecture*, London 1972; Mustafa Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul 1985; Hamdija Kreşevljaković, "Naši Bezisteni", *Naše Starine*, II, Sarajevo 1954, s. 233-244; Enver Behnan Şapolyo, "Bedestenler", *Önasya*, III/32, Ankara 1968, s. 12-13; Emre Madran, "Kuzeydoğu Anadolu'da İki Bedesten", a.e., VI/63, Ankara 1970, s. 8-9; E. Wirth, "Zum Problem des Bazars (Sûq, Çarşı), Versuch einer Begriffsbestimmung und Theorie des traditionellen Wirtschaftszentrums der Orientalisch-Islamischen Stadt", *Isl.*, LI (1974), s. 203-260; LII (1975), s. 6-46; K. Kreiser, "Bedesten-Bauten im Osmanischen Reich", *Istanbul Mitteilungen*, XXIX, Tübingen 1979, s. 367-400; M. Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerde XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *VD*, XIII (1981), s. 545-547; Nurettin Rüştü Büngül, *Eski Eserler Ansiklopedisi*, İstanbul 1939, s. 34-41; Osman Ergin, "Bedestan", *İA*, II, 440-442; M. Streck, "Kaysâriye", a.e., VI, 482-483; Pakalın, "Bedesten", I, 187-191. Türk bedestenlerine dair üzerinde yirmi beş yıl çalışarak hazırladığımız monografi basıldığında etraflı bibliyografya orada verilecektir.

SEMÂVİ EYİCE

BEDEVİ

(البدوي)

Çöl ve vahalarda develeriyle birlikte konar göçer olarak yaşayan Araplar'a verilen ad.

"Başlamak, ortaya çıkmak, önce gelmek" mânaları yanında "çölde yaşamak, sahrada oturmak" anlamında da kullanılan Arapça *bedâvet* (bidâvet) kelimesi,

"yerleşik hayat, medeniyet" anlamına gelen **hadâretin** karşıtıdır. "Kır, sahra, çöl" anlamına gelen **bâdiye**de yaşayan kimselere **bedevî** veya **ehlü'l-bâdiye**, **ebnâü'l-bâdiye** denir. Bedevîler deve veya keçi kılından yapılmış çadırlarda göçebe hayatı yaşadıklarından **ehlü'l-veber**, **ehlü'l-hıyâm** veya **sekenetü'l-hıyâm** adlarıyla da anılırlar. Buna karşılık köy, kasaba ve şehirlerde kerpiçten yapılmış evlerde yerleşik hayat yaşayanlara **ehlü'l-meder** adı verilir.

Sâmî dillerde "çöl" mânasına gelen **arab** (عرب) kelimesi eski devirlerde aynı zamanda çölde yaşayan kimse yani bedevî için kullanılıyordu. Nitekim Tevrat'ta (İşaya, 21/13; 13/20; Yeremya, 3/2), ayrıca Asur, Bâbil, Yunan ve hatta Câhiliye dönemine ait bazı metin, rivayet, tablet ve kitâbelerde arab kelimesiyle Arap yarımadasında çölde yaşayan bedevî Araplar kastediliyordu. Buna karşılık bir kabile adıyla veya oturdukları yerlerin ismiyle anılan yerleşik hayat yaşayanlara arab denilmiyordu. Nitekim Tevrat'ta geçen Kahtân (Yaktân), Sebe', Hadramut, İsmâil, Teymâ, Medyen kabilelerine arab denmemiştir. Milâttan sonraki dönemlerde ise yerleşik hayat yaşayan Araplar için de bu kelime kullanılmaya başlanmıştır.

İlk defa Kur'ân-ı Kerim'de, yerleşik hayat yaşayan Araplar'la bedevî Araplar açık bir şekilde birbirinden ayrılmış ve bedevîler **a'râb** (اعراب) olarak adlandırılmıştır. Böylece bir ırkın adı olmakla birlikte yarımada köy ve şehirlerinde yaşayanlarına arab, çölde göçebe olarak yaşayanlarına ise **a'râb** (bedevî) denilmiştir (bk. A'RÂB).

İktisadî ve Günlük Hayat. Cemiyetler, üzerinde yaşadıkları coğrafi muhitin, iklim şartlarının ve geçimlerini sağlamak için başvurdukları üretim şekillerinin tesiriyle birbirlerinden ayrılırlar. Göçebe olanlarla yerleşik hayat sürenler birbirinden çok farklı iki ayrı zümre meydana getirirler. Nitekim İslâmiyet'in ortaya çıkışı sırasında bilhassa Orta ve Kuzey Arabistan'da yaşayan, kuzey ve güney (Adnânî veya Kahtânî diye bilinen) bütün Arap kabileleri bedevî ve hadarî diye ikiye ayrılıyordu.

İbn Haldûn insanları diğer canlılardan ayıran özellikleri sıralarken bunlar arasında "umran"ı da (medeniyet) zikreder; umranın yalnızca hadarîlerde değil bedevîlerde de olduğunu belirtir. Bedevîliğin ve hadarîliğin, geçimlerini sağlamak

için bir araya gelen insanların takip ettiği farklı yol ve şekiller sebebiyle meydana geldiğini söyler. Daha açık bir ifadeyle gıda, barınak ve elbise gibi en zaruri ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir araya gelen toplumlar bedevîdir. Buna karşılık o günkü şartlarda lüks sayılan tüketim maddelerini kullanmaya başlayan toplumlar ise hadarî yani medenîdir. Bedevîlikten hadarîliğe geçişi sağlayan vasıtalar şehirlerdeki iktisadî imkânlardır. Bedevîler, gıda maddelerini ateşle pişirmeleri hariç, bu maddeleri hemen hemen olduğu gibi veya çok az değiştirilerek tüketirler.

Hayvan yetiştirmek, avlanmak, ticaret yapmak, baskın düzenlemek gibi işlerle geçimlerini sağlayan bedevîler çiftçilik, el işleri ve sanatları ile denizcilikten hoşlanmazlar, hor gördükleri bu işleri asil insanlara yakıştıramazlardı.

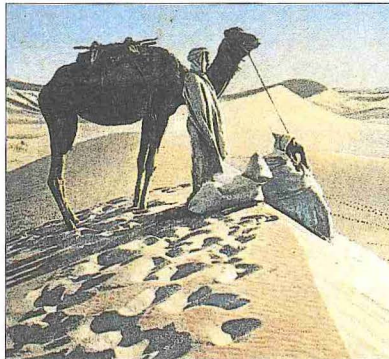
Yemen ve Hîre gibi suyu bulunan, iklimi mutedil, ziraata uygun yerler dışında Arabistan'ın büyük bir bölümünde tabiat şartları elverişsizdir. Kurak iklim buradaki hayatın devenin etrafında şekköl etmesine sebep olmuştur. Dişi develerden oluşan bir sürü bedevî için en büyük servettir. Bedevî, hem yük hem de binek hayvanı olan devesinin sütünden, etinden, derisinden, gübresinden, yününden ve gölgesinden faydalanır. Açlığa ve susuzluğa günlerce dayanabilen bu hayvan sayesinde çölün zorluklarına göğüs gerer. Bedevîler iklim şartlarına ve otlattıkları develere bağlı olarak sürekli göç etmek zorunda kalmışlardır. Esasen Arap yarımadasında yaşayan bedevîleri başka bölgelerde ve kıtalarda yaşayan göçebelerden ayıran özelliklerden biri de onların yalnızca deve yetiştir-

tirmesidir. Çünkü buradaki iklim ve tabiat şartları deveden başka hayvan yetiştirmeye elverişli değildir. Halbuki diğer göçebeler (meselâ Berberîler ve Türkmenler) deve ile birlikte koyun ve sığır da yetiştirirler.

Orta Arabistan'ı güney, kuzey ve doğudan kuşatan çöl, yağmur mevsimini takip eden birkaç hafta içinde hayvanlar için çok uygun bir mera haline gelir. Bedevîler bu yerleri hemen tesbit edip etrafına çadırlarını kurarak hayvanlarını otlatırlar. Bu mevsimde bolca süt içilir, yağ ve peynir yapılır, kadınların topladığı filiz ve sürgünler pişirilerek yenilir, kuruyan otların tohumları toplanarak buğday ve arpa ile karıştırılır ve yemek için saklanırdı. Bedevîler bu geçici meraların yerlerini tayin edebilmek için yıldızlardan faydalanır ve yağmurun ne zaman yağacağını hesap ederlerdi. Bu sebeple fırtınanın ne zaman çıkacağını, yağmurun ne zaman yağacağını tesbit bilgisi demek olan "ilmü'l-envâ" (علم الأنواء) bedevîler arasında oldukça gelişmiştir. Bedevîler devamlı göçebe hayatı yaşamalarına rağmen her kabilenin kendine mahsus meraları vardı. Geçici meralardaki otların birkaç hafta içerisinde tükenmesinden sonra bedevîler, kendi topraklarına göç ederler.

Bedevîler genellikle deveye, âni baskınlarda ve komşu kabilelerin çadırlarını ziyaret esnasında ise ata binerler. At susuzluğa karşı deve gibi dayanıklı olmadığından bu hayvanlar için develerle yedek su taşınır. Çölde yetiştirilmeleri ve bakımları çok zor olduğu için sayıları da azdır. Kuraklık baş gösterince kendi topraklarında yiyecek bulamayan bedevîler başka yerlerde bazan dostça, ba-

Çöl ve vahada bedevîler (Muhittin Serin kartpostal koleksiyonu)

zan da zorla kendilerine bir yurt temin etmeye çalışırlar; sonbahar mevsimini zahire ve hurma tedarik edebilecekleri yerlerde, kışı ise soğuğu en az bölgelerinde geçirirlerdi.

Bedevilerin çok çabuk çoğalmaları da onların sık sık yer değiştirmelerine sebep olan faktörlerden biridir. Şartlar uygun olduğu takdirde küçük bir aile, çok kısa denilebilecek bir süre içerisinde kalabalık bir kabile haline gelebilir. Bu durumda komşu kabilelerin bulundukları yerlerden çıkarılmaları veya kendiliklerinden göç etmeleri kaçınılmaz olur. Bedeviler çoğunlukla deve yününden yapılan, hafif, çabuk kurulup toplanabilen ve kolayca taşınabilen çadırlarda yaşarlardı. Irak ve Suriye'de yaşayan bedeviler ise siyah keçi kılından yapılmış çadırları kullanırlardı. Çadırlarda silâhlar, ailenin ve hayvanların yiyecekleri, kırba, tulum ve benzeri deriden yapılmış kaplar, koşum aletleri vb. gibi zaruri eşyalar saklanırdı. Çadırların kurulması, toplanması, eskiyen ve yırtılan yerlerinin tamiri kadınlara aitti.

Bedevilerin temel besin maddesi, vahalarda elde edilen hurma ile süttür. Sütten yağ ve bir nevi peynir yapar, sonra da su ile karıştırarak yerlerdi. Et ancak misafir şerefine ve şenlik günlerinde hayvan kesildiğinde yenilirdi. Av hayvanları da onlar için önemli bir besin kaynağıdır. Bedeviler avlanmaya çok düşkündürler. Av hayvanları arasında dağ keçisi, yaban sığırı, ceylan, yaban eşiği, tavşan, keklik, deve kuşu ve büyük kertenkeleler sayılabilir. Zaman zaman çöle gelen çekirge sürülerinden de faydalanan bedeviler bunları bazan pişirip bazan da hurma ile karıştırıp ezme yaparak yerlerdi. Yağmurlardan sonra ortaya çıkan beyaz mantarlar da yenilirdi.

Bedevî kabileleri arasında rekabet eksik olmazdı. Bu rekabet yüzünden birbirlerine sık sık baskın düzenlerlerdi. Hayatı ihtiyaçlarını elde etmek üzere komşu şehir ve köylere veya kervanlara baskın yaptıkları da olurdu. Çöldeki iktisadî ve içtimai şartların sebep olduğu bu baskın ve savaşların bedevilerin hayatı üzerinde çok önemli tesiri vardır. Deve ve yiyecek çalmak, kadın ve çocukları kaçırmak için yapılan bu baskınlar sırasında, kan davasına sebep olmaması için adam öldürmemeye azamî gayret gösterilirdi. Kaçırılan kadın ve çocukların fidye karşılığında iade edilmesi de bedevî geleneklerindendi. Elde edilen ganimetlerin taksiminde bazı esaslara ri-

yet edilir ve kabile şeyhine büyük hisse ayrılırdı. Baskına mâruz kalan kabile mensuplarının zararı da müstereken karşılanır, kabile şeyhi büyük bir hisse ile bu dayanışmaya öncülük ederdi. Bu şekildeki baskınlar sonucunda uzun ve kanlı savaşlara sebep olan kan davaları bedevîleri tehdit eden büyük bir felâketti (bk. EYYÂMÜ'l-ARAB).

Arap yarımadasında yaşayan insanlar, ister şehirli ister bedevî olsun, hayatlarını devam ettirebilmek için ticaret yapmaya mecbur kalmışlardır. Bedevî muhtaç olduğu şeyleri şehirlilerden mübadele usulü ile temin ederdi. Bu durum, yağ ve yün yanında deve ve keçi kılından kumaşlar, halı, deriden tulum ve kırba, çuval, ip ve hasır gibi bazı el işleri yapıp satmaya bedeviyi mecbur etmiş, bunlara karşılık hububat, hurma, elbise ile kapkacak satın almıştır. Bu ticaretin gerçekleşmesi için bedeviler, yarımada'nın muhtelif yerlerinde kurulan panayirlara mal götürüp getirmek üzere kervancığa başlamışlardır. Milâttan itibaren dünya ticaretindeki gelişmeler bedevî hayatını değiştirmiştir. Hint ve Çin'den Yemen'e, oradan da kervanlarla kuzeye gönderilen ticaret malları sayesinde bedevilerin yaşadıkları çöller, dünya ticaretinin ana damarlarının geçtiği, develerle aşılabilir birer ticaret yolu haline gelmiştir. Bu ticaret kervanlarına kılavuzluk ve muhafızlık yapan bedevilerin hayatı yeni bir canlılık kazanmıştır. Yarımada'nın batısında başta Mekke olmak üzere bazı önemli ticaret merkezleri meydana gelmiş, vahalar ve vadiler de ticaret kervanlarının uğramak mecburiyetinde kaldığı birer menzil olmuştur. Böylece çölde yaşayan bedeviler yanında vadi ve vahalarda yaşayan yarı göçebe zümreler ortaya çıkmıştır. Bedeviler Arap yarımadasının çeşitli yerlerine giden büyük ticaret kervanları için deve temin etmek, ücret karşılığında kervanların yol emniyetini sağlamak ve onları çeşitli saldırılardan korumak suretiyle gelir temin etmeye başlamışlardır. Ayrıca ticaret kabileleri ve yolcular bedevilere ait topraklardan geçerken onların saldırılarına uğramamak için ücret ödemek zorunda kalmışlardır. Böylece bedevinin iktisadî hayatı canlanmış ve kapalı bir ekonomik modelden uzaklaşmıştır.

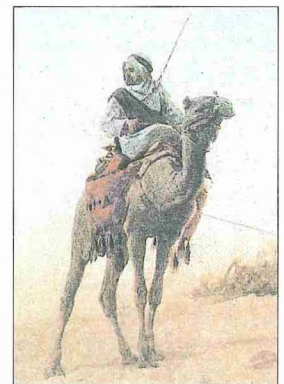
Çölün insanı korkutan bu ağır şartları bedevîleri yabancı işgalinden koruduğu gibi bölgede büyük devletlerin kurulmasına ve insanların hukukuna riayeti sağlayan bir sisteminin ortaya çık-

masına engel olmuştur. Hatta tarihte, Arap yarımadasının kuzey ve güneyindeki bölgelerin aksine, Hicaz ve Orta Arabistan hemen hiçbir yabancı işgaline mâruz kalmamıştır.

Sosyal Hayat. Bedevî toplumu, bir babadan geldiğine inanan insanların meydana getirdiği kabile esasına dayanır. Daha çok erkek soyundan gelen akrabalık bağına dayanan kabilede, hilf, câr ve velâ yoluyla da akrabalık bağı kurulur, böylece kabileye yeni katılmalar olurdu. Bu şekilde kurulan bağlar ile kan bağı arasında uygulamada bir fark yoktu. Hilf ve câr bağı, kabilesini terkeden veya kabilesinden kovulan bir kimsenin başka bir kabile mensubunun himayesine (câr) girmesi veya müttefiki (halîf) olmasıyla, velâ bağı ise savaş veya baskın sonucunda ele geçen veya satın alınan kölenin âzat edilmesiyle kurulurdu. Böylece göçebe cemiyetlerde çok kuvvetli olan kabile bağı, kan bağının ötesinde sosyal bir râbıta haline geliyordu.

Çetin çöl şartlarında hayatın devamı için kabile dayanışmasına fazlaca ihtiyaç duyuluyordu. Bedevî, hem ağır tabiat şartlarına hem de hasım kabilelerden gelebilecek tehlikelere karşı kabilesinin yardımına muhtaçtı. Bedevilerin birlikte yaşamak, birlikte harekete geçmek, haksızlıklara birlikte karşı koymak, kabileyi birlikte savunmak ve sürekli bir dayanışma içinde olmak gibi özellikleri vardı. Mülkiyetin kollektif oluşu, kabile içindeki irtibatı ve dayanışmayı güçlendiriyordu. Günlük kullandığı eşyaları dışında bedevinin ferdi mülkiyeti çadır ve dededen ibaretti. Toprak, av, ot ve ateş kabile mensuplarının ortak malı idi. Hatta deve sürülerinin bile kabilenin ortak mülkiyetinde olduğuna dair işaretler vardır. Kabile fertleri diyet ödemedi de ortak bir mesuliyet taşırlardı. Kabile fertleri arasında körükörüne bir tarafgirlik duygusu demek olan bu dayanışmaya

Çölde
gözcülük
yapan
bir bedeviyi
tasvir eden
Robert
Talbot-
Kelly'nin
bir tablosu
(L. Thornton,
Les Orientalistes
Peintres
Voyageurs
1828-1908,
Paris 1985,
s. 251)

asabiyet denilirdi. Bu anlayışta haklıyı haksızdan ayırmak, suçun ferdiliğini kabul etmek söz konusu değildir. Bunun tabii sonucu da kan davasıdır. Kan davaları kabile dayanışmasını daha da artırıyordu. Öldürülen kimsenin en yakın akrabası, katilden veya onun yakın akrabalarından yahut kabilesinden bir kimsesi öldürüp intikam almak zorundaydı. İntikamdan başka bir ceza tanımayan bedevî kana kan isterdi. Böylece sosyal hayata anarşi hâkim olmakla birlikte kan davalarında zaman zaman diyet ödenmesi veya kabile mensuplarından birinin işlediği suçun benimsenmeyerek o kimsenin kabile üyeliğinden atılması suretiyle kan gütme âdeti azaltılabiliyordu. Kabilesinden ihraç edilen kimse başka bir kabilenin himayesine giremezse mahvolurdu. Kabile fertleri arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklar kabile asabiyeti sayesinde önleniyordu.

İbn Haldûn, bedevî zümrelerdeki sosyal düzen ve hukukî hükümlerin ecdattan kalan örf ve âdetlerden meydana geldiğini, bunların dayanağını ve gücünü ise "aynı nesepten gelen kimseler arasındaki yardımlaşma ve şeref duygusu" diye tarif ettiği asabiyetin oluşturduğunu söyler. Kabileler arası ittifaklar dışında her kabile kendi başına hareket eder ve bağımsız bir zümre teşkil ederdi. Devlet müessesesinin yalnızca şehirlerde görülebileceğine işaret eden İbn Haldûn, bedevî toplumlarda devlet yerine yalnızca kabile reisliğinin bulunduğunu belirtir. Kabilenin basit bir siyasî teşkilâtı vardır. Kabile reisi kabilenin eşit hak sahibi yaşlıları arasından kabile toplantısında seçilir ve genel olarak o kabilenin en şerefli kabul edilirdi. En yaşlı ve hürmete en fazla lâyık olan kabile reisine şeyh, emîr, rab isimleri de verilir. Şeyh kabile mensuplarına yol göstermekten çok onların his ve düşüncelerine uygun hareket eder, kimseye vazife yükleyemez, ceza veremezdi. Yaptırım gücü olmadığı için daha çok hakemlik yapardı. Esasen bedevî Araplar hükümdarlıktan, amme cezası gibi mefhumlardan nefret ederlerdi. Reisin belli başlı görevleri kabilenin toplantılarını idare etmek, diğer kabilelerle münasebette kabilesini temsil etmek, kabile fertleri arasındaki ihtilâfları halletmek, savaş ilân etmek, savaş sırasında kabileye kumanda etmek, ganimetleri taksim etmek, seyahat ve göç zamanlarını ve yerlerini tayin ve tesbit etmek, kabilenin fakirlerine yardım etmek, misafir-

leri ağırlamak, antlaşmaların yapılması, esirlerin kurtarılması, diyetin ödenmesi gibi işleri yerine getirmektir. Adalet işlerini hakem veya arîf* e havale ederdi. Aynı reise bağlı olmayanlar ihtilâf halinde sık sık savaşa tutuşurlardı. Zaman zaman da bir hakeme veya arife başvurdukları olurdu. Hakemin kararına uymayanlar âsi ilân edilerek kabileden atılırlardı. Kabilenin işleri, kabileyi teşkil eden bütün üyelerin katıldığı, ancak aile reislerinin temsilcilik ettiği meclislerde halledilirdi. Kabilenin sözcüsü durumunda ki bu meclis reise müşavirlik yapardı. Bu toplantılarda herkes söz alabilirdi; ancak başta reis olmak üzere otorite kabul edilen kimselerin sözüne itibar edilirdi. Ceza ve mükâfatı yalnızca kabile meclisi verirdi.

Göçebe toplumlarda hâkim olan değer ölçüleri cemiyetin yapısına, sosyal ve ekonomik şartlarına uygun olarak şekköl etmiştir. Şehirlerden ve birbirlerinden uzak bölgelerde yaşadıkları için göçebelere kaba ve sert tabiatlı olurlar. Ancak kabilenin dar çevresinde herkesin birbirini tanıması ve ne yaptığını görmesi sebebiyle şehirliye göre ahlâk bakımından bozulmaya daha az müsaittirler. İbn Haldûn'a göre bedeviler ihtiyaçlarının, buna bağlı olarak da ihtiraslarının azlığı sebebiyle hayra, iyiliğe, fazilet ve güzel ahlâka şehirliyelerden daha yatkındır. Bolluğa ve rahata alışmadıkları için son derecede kanaatkâr olurlar. Kabilenin şerefini kendi menfaatlerinin üstünde tutarlar; kabiledaşlarına karşı egoist olmayıp onlar için icabında hayatlarını feda etmesini bilirler. Bundan dolayı metanet, cesaret ve şecaat gibi vasıflar onların en bâriz hususiyetleridir. Zira onlar tabiata yakın oldukları, tabiatdaki basitlik, temizlik, sadelik ve sükûnet onların psikolojisine aksettikleri için şehirliye nisbetle daha saf ve samimidirler.

Bedevî toplumu kendi mensuplarına, dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı daima hazır olma gereğini telkin eder; kendisinden olmayana güvenmemeyi öğretir. Onun için bedevî ne kendisini ne ailesini ne de kabilesini hiçbir zaman emniyette hissetmez; yaşamak için kendinin ve kabilesinin gücünden başka şeye güvenmez; kendisini savaşçı ve cesur olmaya mecbur hisseder. Bu sebeple ata ve deveye binmeyi, silâh kullanmayı çok iyi bilir ve her an savaşa hazır durumdadır. Esasen bedevî toplumu birbirine sıkı sıkıya bağlanan, kendine aş-

rı derecede güvenen, mahrumiyete dayanıklı olan fertlerden meydana gelir. Böyle toplumlar kendilerinden daha zayıf olanlarla yerleşik hayat yaşayanlar için daima bir tehlike oluştururlar.

Kabilenin temelini aile teşkil ettiği için bedevîler mümkün olduğu kadar fazla erkek çocuğa sahip olmak isterler. Böylece aile güçlendiği için diğer kabile ve aileler arasında itibar ve üstünlük kazanılmış olur. Bedevî kadınlar çocuk doğurmak ve yetiştirmek yanında yemek hazırlamak, süt sağlamak, yağ yapmak, çamaşır yıkamak, örtü, çadır ve elbise için kumaş dokumak, yün eğirmek, çadır kurmak ve toplamak, su bulmak, yakacak toplamak gibi işleri de yaparlar. Buna karşılık erkekler, basit kıyafetleri içinde oldukça zayıf fakat güçlü vücutlarına rağmen vakitlerinin büyük bir kısmını işsiz güçsüz oturarak, boğucu sıcak altında çadırlarında uyuyarak ve birbirleriyle kadın, sevgi ve kahramanlık üzerine konuşarak geçirirler. Bedevî iyi ve güzel konuşmayı, kelime oyunları yapmayı, secili ve şiirli ifadeyi sever. Bedevîlerin Arap dilini en temiz ve doğru şekilde kullandıkları bilinmektedir. Güzel ve doğru Arapça öğrenmeleri için şehirli çocuklar çöle bedevîlerin yanına gönderilir, bazı Arap dil âlimleri de bu dilin kullanılışını en saf ve doğru şekliyle öğrenmek için onların yanına giderlerdi. Nitekim Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî'nin huzurunda dil tartışması yapan Sîbeveyhi, Ali b. Hamza el-Kisâi ve Ahfeş el-Ekber gibi büyük dil âlimleri kendilerine bir bedevîyi hakem seçmişlerdi. Şiire büyük önem verilen kabile toplumunda şair aşkı, şarabı, savaşı, avcılığı, dağların ve çölün insanı ürperten manzaralarını, kabilesinin övülecek, rakip kabilelerin de yerilecek yanlarını dile getirirdi. Bedevî de kabilesinin duygularını, zaferlerini, düşmanlarına karşı besledikleri kin ve intikam duygularını işlemesini ve onları hicvetmesini şairinden beklerdi. Bedevî bu sosyal çevre ve anlayış içerisinde kendisini kabilesinin diğer fertleriyle eşit görür, aynı hak ve vazifelere sahip olduğunu kabul ederdi. Onun üstün ahlâk anlayışı mürüvvet veya yiğitlik şeklinde kendisini gösterirdi; o kavgada cesaretti, felâket esnasında sabırlı, intikam almada ise ısrarlı idi. Zayıfı himaye eder, kuvvetliye karşı koyardı. Bütün bunlar her bedevînin sahip olmak istediği meziyetlerdi (Câhiliye çağındaki bedevîlerin dinleri için bk. ARAP).

İslâm ve Bedevîlik. İslâm dininin yasakladığı Câhiliye devrine ait kötü alışkanlıklar arasında bedevîlerin bazı davranış ve tavırları da bulunmaktadır. Bedevîler müslüman olunca Medine'ye hicret etmeleri istenmiş ve İslâmiyet'in yayılması uğrunda cihad ile mükellef tutulmuşlardır. Hicretten sonra yerleşik hayatı terkederek tekrar bedevîliğe dönmek de cemaatten uzaklaşmak, İslâm'ı müdafaa hususunda müslümanlara verilen vazifeyi terketmek, iyi ve güzel şeyleri, cemiyeti kalkındırarak işleri bırakmak anlamında kabul edilerek büyük günahlardan sayılmış ve yasaklanmıştır (Buhârî, "Fiten", 14; Müslim, "İmâre", 82; *Müsned*, I, 409).

Hz. Peygamber'in hicretten sonraki siyasî hedefi, Câhiliye devri bedevî kabile teşkilâtına son vermek, onun yerine inanılardan oluşan bir şehir toplumu kurmaktır. Bu düşünce ile aile, ceza ve savaş hukuku gibi sahalardaki değişiklikleri gerçekleştirdi. Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in çağdaşı olan bedevîleri açık bir şekilde tenkit etmiş, onların büyük bir çoğunluğunun takındığı menfi tavırları gözler önüne sermiştir. Hendek Savaşı'nda müslümanlara karşı Kureys ile birleşen bedevîlerin savaşla ilgili gelişmeleri uzaktan takip edip çok defa savaşa katılmamayı düşündüklerini ortaya koymuştur (el-Ahzâb 33/20). Hicretin 6. yılında (628) umre için Mekke'ye hareket eden Hz. Peygamber Cüheyne, Müzeyne, Gıfâr, Eşca' ve Eslem kabilelerine mensup bazı bedevîlere haber göndererek kendisiyle birlikte umreye katılmalarını teklif etti. Ancak onlar, Hz. Peygamber ve ashabının Kureys'in tuzağına düşüp geri dönmeyeceklerini sandıkları için bazı bahaneler ileri sürerek bu daveti reddettiler. Fakat daha sonra gelip özür dilediler. Kur'an-ı Ke-

rîm onların bu halini şöyle tasvir eder: "Bedevîlerden geri kalmış olanlar, 'Mallarımız ve ailelerimiz bizi alıkoymdu. Allah'tan bizim bağışlanmamızı dile' diyecekler. Onlar kalplerinde olmayı dille-riyle söylerler. De ki: Allah size bir zarar gelmesini dilerse veya bir fayda elde etmenizi isterse onu savmağa kimin gücü yeter? Hayır! Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Aslında siz, peygamber ve müminlerin ailelerine bir daha dönmeyeceklerini sanmıştınız. Bu sizin gönüllerinize güzel göründü de kötü zanda bulundunuz ve helâk edilmeyi hak etmiş bir topluluk oldunuz" (el-Fetih 48/11-12). Aynı zümre için başka bir âyet-te, onların Allah yolunda cihada davet edilerek imtihan edilecekleri ve âkibetlerini bu imtihanın tayin edeceği şu şekilde beyan edilmektedir: "Bedevîlerden geri kalmış olanlara de ki: Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşılmaya veya savaşmadan onların müslüman olmalarını sağlamaya çağırılacaksınız. Eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat verir. Fakat daha önce döndüğünüz gibi yine dönecek olursanız sizi acıklı bir azaba uğratar" (el-Fetih 48/16).

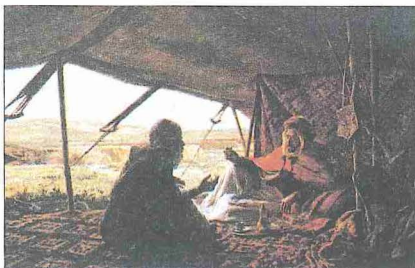
Bedevîlerin davet edildikleri bu savaşın Tebük Gazvesi, Ridde savaşları veya Bizans ve Sâsânîler'e karşı başlatılan savaşlar olduğu hakkında rivayetler vardır. Bedevîler ilk İslâm fetihleri sırasında, orduların büyük bir kısmını meydana getiren çok sayıda askerle savaşlara katıldılar. Başta Irak ve Suriye olmak üzere daha sonraları batıda Mısır ve Kuzey Afrika ile Endülüs'e, doğuda İran, Afganistan, Horasan ile Sind'e, bazan eski, bazan da yeni kurulan ordugâh şehirlerine yerleştirildiler; böylece İslâm medeniyetinin önemli bir parçası oldular. Hz. Ömer kendisinden sonra halife olacak şahsın Arap'ın aslı ve İslâm'ın yar-

dımcıları olan bedevîlere iyi davranmasını tavsiye etmiştir. İslâm fetihleri neticesinde Arap yarımadasında bedevî nüfusu azalmış, bazı kabileler birleşmeye mecbur kalmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de bazı bedevîlerin gerçek anlamda iman etmedikleri anlatılmaktadır. Esedoğulları'ndan bir topluluk bir kıtlık yılında Medine'ye gelip Hz. Peygamber'e müslüman olduklarını söyleyerek zekât istediler. Bunun üzerine menfaatlere düşkün olan bedevîlerin gerçekten iman etmediklerini, zekât alabilmek için müslüman olmuş göründüklerini ortaya koyan şu âyet nâzil oldu: "Bedevîler 'inandık' dediler. De ki: Siz iman etmediniz, fakat 'Müslüman olduk' (teslim olduk) deyin! Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz Allah amellerinizin sevabından hiçbir şey eksiltmez; çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir" (el-Hucurât 49/14). Taberî tefsirinde yer alan bazı rivayetlerde, bedevîlerin hicret etmeden önce kendilerine muhacir denilmesini istemeleri üzerine bu âyetin nâzil olduğu ve onlara "a'râb" yani bedevîler şeklinde hitap edildiği nakledilmektedir (*Tefsîr*, XXVI, 90). Bedevîlerin müslüman olduklarını söyleyerek Hz. Peygamber'i minnet altında bırakmak istedikleri de şöyle ifade edilmiştir: "Onlar müslüman olmakla seni minnet altında bıraktıklarını sanırlar. De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın; eğer imanınızda samimi iseniz sizi doğru yola ilettiği için Allah'a minnet borçlusunuz" (el-Hucurât 49/17).

Bedevîlerden en fazla bahseden ve onları en çok tenkit eden âyetler Tevbe (Berâe) sûresinde yer almaktadır. Tebük Gazvesi'ne iştirak etmeyen müslümanlar arasında bulunan bedevîler hakkındaki bu âyetlerden ilki, onların bu gazveye katılmamak için bahane ileri sürmek üzere Hz. Peygamber'e geldiklerini, halbuki savaşa katılmamalarının uygun bir davranış olmadığını ifade etmekte (et-Tevbe 9/90, 120), Medine halkının içinde olduğu gibi bedevîler arasında da münaflıkların bulunduğunu belirtmektedir (et-Tevbe 9/101). Onları en ağır bir şekilde tenkit eden âyet ise şudur: "Bedevîler küfür ve nifak bakımından hem daha beter, hem de Allah'ın resûlüne indirdiği hükümleri tanınamaya daha yatkındır" (et-Tevbe 9/97). Bedevîlerin yaşadığı hayat şartları onları sert karakterli ve katı yürekli yapmış, bilgisizlikleri ve kimseden emir almak istemeyen tabiatları

Sahrâda çadır içinde dinlenen bedevîleri gösteren Eugène Girardet ve Théodore Frère'in yağlı boya iki tablosu (L. Thornton, *Les Orientalistes peintres Voyageurs 1828-1908*, Paris 1985, s. 57, 183)

sebebiyle âyetle belirtilen duruma düşmüşlerdir. Hz. Peygamber'in, "Kim çölde oturursa katılaşır..." (*Müşned*, II, 371, 440) meâlindeki hadisi bu gerçeği dile getirmektedir.

İslâm toplumu ile bütünleşmede sıkıntı çeken bedevîlerin psikolojisini belirten diğer bir âyetin meâli de şöyledir: "Bedevîlerden öyleleri vardır ki Allah yolunda harcadığını ziyan sayar ve sizin başınıza belâ gelmesini bekler. Belâ onların başına gelsin. Allah her şeyi işiten ve bilendir" (et-Tevbe 9/98). Kur'an-ı Kerim bedevîler arasında samimi müminlerin de bulunduğunu, bunların yukarıda zikredilen küfür, nifak, fırsatçılık ve menfaatçilik gibi kötü vasıflardan uzak olduğunu belirtir: "Bedevîlerden öyleleri de vardır ki Allah'a ve âhiret gününe inanır; harcadığını Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in dualarını almaya vesile sayar" (et-Tevbe 9/99).

Hz. Peygamber bedevîlerin sert, katı yürekli ve kibirli olduklarını çeşitli hadislerinde dile getirmiştir (meselâ bk. Buhârî, "Menâkıb", 1, "Meğâzî", 74; Müslim, "İmân", 81, 85-87, 89, 91). Zira onlar bu haşin tavırlarını birçok defa Resûlullah'a karşı bile sergilemekten geri durmamışlardır. Huneyn Gazvesi'nde ele geçirilen ganimetlerin Ci'râne'de taksimi sırasında bazı bedevîler ganimet istemek üzere Hz. Peygamber'in etrafını sarmışlar, onu son derece üzere dikenli bir semüre ağacının altına sığınmaya mecbur etmişlerdir. Ağacın dikenleri ridâsına takılınca Hz. Peygamber onlara şöyle demiştir: "Ridâmı bana veriniz! Şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca elimde ganimet devesi ve sığır bulunsu muhakkak ben onları aranızda taksim ederim. Siz beni ne cimri ne yalancı ne de korkak diye itham edebilirsiniz!" (Buhârî, "Cihâd", 24, "Hûmus", 19). Bir başka defa kendisine beytûlmâlden yardım edilmesini arzu eden bedevînin Hz. Peygamber'in ridâsını sert bir şekilde çektikten sonra isteğini söylediği bilinmektedir (Buhârî, "Hûmus", 19). Bedevîlerin kendilerinden başkasını önemsemediğinin tipik örneği Hz. Peygamber ile namaz kılan bir bedevînin, "Ey Allahım, beni ve Muhammed'i bağışla! Bizimle birlikte bir başkasına rahmet eyleme!" diye dua etmesidir. Hz. Peygamber selâm verince bu bedevîyi, "Allah'ın geniş olan rahmetini daralttığı için" uyarmıştır (Buhârî, "Edeb", 27).

Diğer taraftan Hz. Peygamber, müslümanlarla birlikte cihad etmedikleri tak-

dirde müslüman olan bedevîlerin **fey*** ve ganimetten pay alamayacaklarını beyan etmiştir (Ebû Ubeyd, s. 303-335). Mâverdi, Mekke'nin fethinden sonra müslümanların, muhacir ve a'râb (bedevî) diye ikiye ayırdıklarını, Hz. Peygamber zamanında zekât alanlara a'râb, fey alanlara da muhacir adı verildiğini belirtir. Esasen Hz. Peygamber de bedevî ile şehirlinin hicretini birbirinden ayırarak bedevînin hicretinin emredildiğinde itaat etmesi, cihada davet edildiğinde icabet etmesi olduğunu söylemiştir (*Müşned*, II, 191, 193).

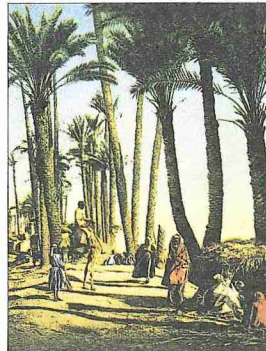
Hz. Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra bedevîlerden hediye alınmasını yasaklamıştı. Medine çevresindeki bedevîlerden Ümmü Sünbüle el-Eslemiyye Hz. Peygamber'in evine süt getirmiş, ancak Hz. Âişe bu hediyeyi kabul etmemişti. Bu sırada eve gelen Hz. Peygamber, "Hediyeyi al! Zira bunlar artık bedevî değil bizim çölde yaşayanlarımızdır; biz de onların şehirliyiz. Biz onları davet edince icabet ederler; kendilerinden yardım istediğimizde bize yardım ederler" buyurmuştur (*Müşned*, VI, 133). Nitekim Hz. Peygamber bir bedevî olan Zâhir b. Harâm ile karşılıklı olarak hediyeyeleşir ve, "Zâhir bizim köylümüzdür" derdi (*Müşned*, III, 161). Bu hadisleriyle Hz. Peygamber bir taraftan köy ve şehirlerin çevresinde yaşayan yarı göçebelerle bedevîleri birbirinden ayırmakta, öte yandan da cihada katılmaları halinde artık bedevîlerin de fey ve ganimetten pay alabileceklerini ifade etmektedir.

Bazı bedevî zümreler Hz. Peygamber'in vefatından hemen sonra isyan ettiler. Kanun ve nizam tanımayan, kendilerine hükmedenlere karşı kin duyan, alıştığı şeylere düşkün olan, sosyal açıdan terbiye edilmeyen bu kimseler İslamiyet'in kendilerine yüklediği bazı vazifeleri yadırgadılar. Zekât verilmesi, suçun ferdiliği, intikam almanın ve kan da-

vası gütmünün yasaklanması gibi hususları zihniyetlerine uygun görmediler. Ayrıca onlar Hz. Peygamber'den sonra halife olan Hz. Ebû Bekir'in de Kureys'ten olmasını, şehirlerde yaşayanların bazı imkânları ve iktidar gücünü ellerinde bulundurmalarını kıskandılar; kin ve intikam duygularıyla ihtiraslarını tatmin için isyan ettiler. Esasen kabile reislerine uyarak İslamiyet'i kabul eden bedevîler nefislerini terbiye edecek, huylarını yüceltecek kadar Hz. Peygamber'le beraber olamadıkları için onun sohbet ve irşadından yeterince feyiz alamamışlardır. Kur'an ve İslâm üzerinde yeterince düşünme, onları anlayıp sevmeye fırsatını bulamamışlardır. Bu sebeple bir kısmı Hz. Peygamber'in vefatını fırsat bilerek zekât vermeyi reddetti; bir kısmı da aralarından çıkan yalancı peygamberlere (mütebbihî) uydu. Hz. Ebû Bekir'in dirayetiyle bu isyanlar bastırıldı. Ancak gerek irtidat savaşları sırasında gerekse ilk İslâm fetihleri esnasında orduların hep ön saflarında yer alan bedevîler, düşmanın sayı ve silâh gücü bakımından üstün olduğunu görünce hemen kaçma alışkanlıkları yüzünden orduları zaman zaman zor durumlara düşürmüşlerdir.

Hz. Ali'yi tekfir ederek ona karşı isyan eden ilk Hâricîler'in de bazı bedevîler olduğu bilinmektedir. Bunlar bedevî karakterini daima koruyarak din ve siyaset alanlarında bedevîliğin açık izlerini taşıyan görüşler ve davranışlar sergilediler. İslâm'ı ve Kur'an'ı bedevî kültürü sınırları içerisinde anlayıp yorumladılar. Halifenin seçimle iş başına gelmesini ısrarla istemeleri bedevî kabile geleneklerinin tabii bir sonucudur. "Hüküm vermek ancak Allah'a aittir" şeklindeki dinî mefhumu dar ve sakat anlayışlarına göre değerlendirerek kendileri gibi düşünmeyen müslümanları rastladıkları her yerde kılıçtan geçirdiler. Yalnız yetişkinleri değil kadınları ve bulûğ çağına gelmemiş çocukları bile öldürdüler. Mallarını ganimet saydılar. Yalnızca gayri müslimlere dokunmadılar. Bununla beraber çok sayıda bedevî de gerçek müslümanlar arasında yer almıştır.

Sayıları az da olsa bir kısım bedevîler kervanları yağmalama, hac ve umre için Hicaz'a giden yolcuları öldürüp soyma gibi sahip oldukları birçok kötü alışkanlıkları İslâm dininin yasaklamasına rağmen muhafaza etmişler ve bu şekilde varlıklarını zamanımıza kadar devam ettirebilmişlerdir.

XX. yüzyıl başlarında Mısır'da palmiyeler arasında bedevîleri gösteren bir fotoğraf (İÜ Ktp., Albüm, nr. 90.402)

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "Arb", "bdv", md.leri; *Lisânü'l-Ârab*, "Arb", "bdv" md.leri; *Tâ-cû'l-Ârûs*, "Arb", "bdv" md.leri; *Müsned*, I, 409; II, 191, 193, 371, 440; III, 161, 361-362; IV, 55; VI, 133; Buhârî, "Menâkıb", 1, "Meğâ-zî", 74, "Edeb", 27, 95, "Fiten", 14, "Cihâd", 24, "Hımus", 19; Müslim, "İmân", 21, 81, 85-87, 89, 91, "İmâre", 19, 20, 82; Yahyâ b. Âdem, *el-Harâc*, s. 19-20; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 303-318, 324-335; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, III, 339; VIII, 215, 294; İbn Zencûye, *el-Emvâl* (nşr. Şâkir Zib Feyyâz), Riyad 1406/1986, II, 510-522; III, 1266-1267; İbn Abdürabbih, *el-İkddü'l-ferîd* (nşr. Abdülmecîd et-Terhînî), Kahire 1404/1983, IV, 3-88; Taberî, *Tefsîr*, XXI, 91; XXVI, 90; a.mlf., *Târîh* (de Goeje), I, 3280 vd.; II, 94 vd., 148, 565, 568, 590, 825, 864, ayrıca bk. İndeks; Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, s. 163; İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 235-242, 469-473, 485, 507, 513, 516-517, 868-869, 941, 1280; a.e. (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982-83, I, 266, 346-347, 349-350, 415-476; II, 866-871, 955-956, 966-967, 1335 vd., ayrıca bk. İndeks; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bulâğul-ereb*, I, 11-15; III, 425-436; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, III, 339; Robert Montagne, *Çöl Medeniyeti* (trc. Avni Yakalıoğlu), İstanbul 1950, s. 3-31; Hâmede Topçuoğlu, *Hukuk Sosyolojisi*, Ankara 1963, s. 343-359; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 13-32, 261-262, 272-289; IV, 276-278, 286-291, 292-299, 300-307, 313-314, 395, 603, 606-608; VIII, 18-23, 107-110, ayrıca bk. İndeks; Ümit Hassan, *İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi*, Ankara 1977, s. 194-195, 202, 204; Seyyid Kutub, *Fi Zilâl-il Kur'an* (trc. M. Emin Saraç v.dğr.), İstanbul, ts. (Hikmet Yayınları), VII, 378-384; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 45-53, 68-69; Mustafa Fayda, "Hz. Ömer'in Divan Teşkilatı", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, II, 155-160; *Mu.F.*, VIII, 45-48; M. J. de Goeje, "Arabistan (etnografya)", *İA*, I, 481-486; H. Lammens, "Bâdiye", *İA*, II, 194; Ömer Rıza Doğrul, "A'rab", *İTA*, I, 457-459; W. Montgomery Watt, "Badw", *EI²* (Fr.), I, 916-919; N. Elisséeff, "Bâdiya", *EI² Suppl.* (Fr.), s. 116-117.

MUSTAFA FAYDA

BEDEVÎ, Seyyid Ahmed

(bk. AHMED el-BEDEVÎ).

BEDEVÎ, Şeyh Ali

(الشيخ على بدوى)

(1868-1943'ten sonra)

Tanınmış Mısırlı hattat.

20 Zilhicce 1284 (13 Nisan 1868) Pazartesi günü Kahire'de doğdu. Beş yaşında iken babasının ölümü üzerine anesiyle beraber dedesinin himayesine girerek iyi bir terbiye ve öğrenim gördü. Hâfızlığını tamamladıktan sonra ilk tahsilini Şeyh Sâlih Medresesi'nde yaptı. Kahire'nin din âlimlerinden Şeyh Düssûk el-Arabî, Şeyh Kandilü'l-Fakî'den nahiv, tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerini öğrendi. Hat sanatına ilgisi sebebiyle Şeyh Sâlih Medresesi'ndeki hat hocası Râsim diye bilinen Şeyh Muhammed Zağlûl'den yazı meşketti. Üstün başarı göstermesi üzerine hocası onu Mısır'ın en büyük hat üstadı kabul edilen Muhammed Efendi Müniszâde'ye götürdü. Ondan hat sanatının inceliklerini öğrenerek icâzet aldı. Yazıya olan sevgisi, kabiliyeti ve çalışkanlığı bu sahada yükselmesine vesile oldu. Şöhreti kısa zamanda yayıldı ve Mısır'ın önde gelen hattatları arasına girdi.

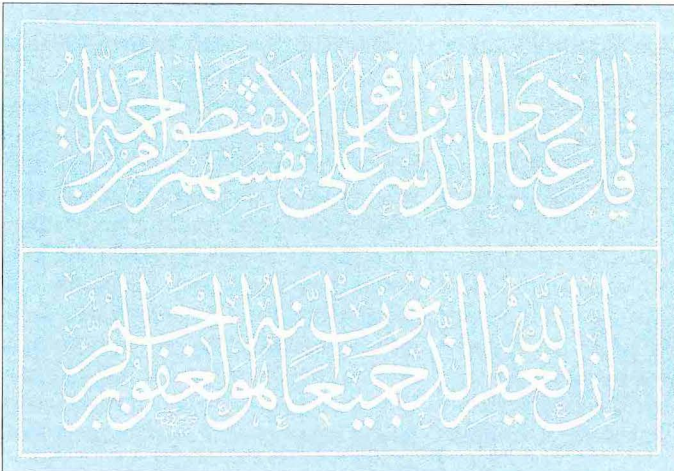
Bedevî 1896'da Âbidin Emîriyye Medresesi'nde hat hocası olarak vazife aldı. Daha sonra görevi Port Said Medresesi'ne nakledildi. Bu arada bir müddet serbest çalıştı. Ardından Ezher'e hat hocası oldu. Burada on dört yıl hizmetten sonra Ümmü Abbas Medresesi'ne geçti. Bu görevinin yanında, 1922'de I. Fuâd'ın isteğiyle Kur'an-ı Kerîm yazmak üzere

Şeyh Ali
Bedevî

İstanbul'dan Kahire'ye davet edilen Hattat Aziz Efendi'nin kurduğu Medresetü tahsini'l-hutûti'l-melikiyye'de hat hocalığı yaptı. Bu medresede pek çok öğrenci yetiştirerek icâzet veren Bedevî, 1936 yılında Ümmü Abbas Medresesi'nden emekliye ayrılmasına rağmen Tahsinü'l-hutût'taki görevini sürdürdü. Nitekim Kahire'de 1943'te neşredilen *Mecelletü Medreseti tahsini'l-hutûti'l-melikiyye* mecmuasındaki kayıtlardan anlaşıldığına göre bu tarihlerde görevine devam etmekteydi. Ancak aynı mecmua'nın 1947'de çıkan 2. sayısında ismine rastlanmaması, bu tarihten önce Tahsinü'l-hutût'taki görevinden ayrılmış veya vefat etmiş olduğunu düşündürmektedir.

Bedevî hat sanatına pek çok eser kazandırdı. Hüseyin Paşa için yazdığı Kur'an-ı Kerîm ile Mısır Hıdivi İsmâil Paşa'nın âzatlı kölelerinden Heyâtım için cüzler halinde yazdığı, daha sonra Mescid-i Nebevî'ye hediye edilen Mushaf-ı Şerif, yine cüzler halinde bir Mısırlı zengin için yazdığı Kur'an-ı Kerîm onun güzel eserleri arasındadır.

Bedevî, Mısır cami ve mescidlerinin cümle kapısı ve duvarları üzerine celi-sülûs yazılar da yazmıştır. Asyût Ma'hed Mescidi, Mısır'ın batısında Libya sınırına yakın bir yerleşme merkezinde Mescidü's-Sellûm ve Mescidü's-Şarâni'deki (Kahire) yazıları onun en güzel celi hatlarındandır. Pek çoğu bugün mevcut olan, Kahire'nin cadde, meydan ve sokak isimlerini gösteren levhalar da onun hattıyladır. Ayrıca I. Fuâd'ın Mina'da hacılar için yaptırdığı çeşme üzerinde daire şeklinde yazdığı "وجعلنا من الماء كل شيء حي : Biz her şeyi sudan yarattık" (el-Enbiyâ 21/30)

Şeyh Ali
Bedevî'nin
celi-sülûs
levhası
(*Mecelletü
Medreseti
tahsini'l-
hutûti'l-
melikiyye*, I, 45)